

Sygn. akt II UK 132/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 kwietnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Hajn (przewodniczący)

SSN Romualda Spyt

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku J. L., T. R., M. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
z udziałem zainteresowanego Stowarzyszenia P. w likwidacji w W.
o przeniesienie odpowiedzialności za składki na członka zarządu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 6 kwietnia 2016 r.,
skarg kasacyjnych wnioskodawców [...] od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 5
czerwca 2014 r.,

I. oddała skargi kasacyjne,

**II. oddała wniosek pełnomocnika Zakładu Ubezpieczeń
Społecznych o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w
postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Decyzjami z dnia 25 sierpnia 2006 r. (zmieniającymi decyzje z dnia 23
czerwca 2006 r. w zakresie okresu odpowiedzialności za składki i wysokości

zadłużenia) Zakład Ubezpieczeń Społecznych – działając na podstawie art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887; dalej również jako: „ustawa systemowa”) oraz art. 107 § 1 i § 2 pkt 2 i 4, art. 108 § 1 i art. 116a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm.; dalej jako: „Ordynacja podatkowa”) w związku z art. 31 oraz art. 46 ustawy systemowej – stwierdził, że J. L., T. R., M. K. i J. M. jako pełniący funkcje członków zarządu Stowarzyszenia P. są zobowiązani do uregulowania należnych od Stowarzyszenia składek na: - ubezpieczenia społeczne za okresy: 12/2002 - 02/2003 - 07/2003, 09/2003 - 12/2004 w kwocie głównej 229.557,52 zł plus odsetki na dzień 23 czerwca 2006 r. w wysokości 78.226 zł oraz koszty egzekucyjne w kwocie 8.492,71 zł; - ubezpieczenie zdrowotne za okresy: 12/2002, 04/2003 - 07/2003, 09/2003 - 11/2003, 03/2004 - 04/2004, 07/2004 - 12/2004 w kwocie głównej 27.658,47 zł plus odsetki na dzień 23 czerwca 2006 r. w wysokości 9.366 zł wraz z kosztami egzekucyjnymi w kwocie 1.228,80 zł; - Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za okresy: 12/2002, 04/2003 - 07/2003, 09/2003 - 12/2004 w kwocie głównej - 17.110,01 zł plus odsetki na dzień 23 czerwca 2006 r. w wysokości 5.507 zł oraz kosztami egzekucyjnymi w kwocie - 564,90 zł.

Odwołania od tych decyzji złożyli: J. L., M. K., J. M. oraz T. R. Wyrokiem z dnia 6 marca 2012 r., Sąd Okręgowy – Sąd Ubezpieczeń Społecznych w W. – po ponownym rozpoznaniu sprawy – oddalił odwołania od wszystkich zaskarżonych decyzji.

Wyrokiem z dnia 5 czerwca 2014 r., Sąd Apelacyjny, po rozpoznaniu apelacji członków zarządu: w pkt I. uchylił zaskarżony wyrok w punkcie I w części oddalającej odwołania od decyzji Zakładu Ubezpieczeń z dnia 23 czerwca 2006 r., wydanych w stosunku do M. K., J. M., J. L., T. R. i umorzył postępowanie w zakresie żądania zapłaty należności składkowych na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia zdrowotne, na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych od 1 stycznia 2005 r.; w pkt II. oddalił apelacje w pozostałym zakresie.

Sąd Apelacyjny – uzasadniając rozstrzygnięcie zawarte w pkt I. swojego wyroku – wskazał, że organ rentowy w sprawie odpowiedzialności członków

zarządu stowarzyszenia wydał początkowo w dniu 23 czerwca 2006 r. cztery decyzje, na podstawie których przeniósł odpowiedzialność za nieopłacone składki przez Stowarzyszenie P. za okresy (z przerwami) od grudnia 2002 r. do maja 2006 r. Po wniesieniu przez odwołujących się odwołań od tych decyzji, organ rentowy wydał kolejne decyzje w dniu 25 sierpnia 2006 r., a w nich stwierdził, że odpowiedzialność odwołujących obejmuje tylko okres do grudnia 2004 r. Tym samym po wniesieniu odwołania organ składkowy częściowo uwzględnił odwołania. Zgodnie z przepisem art. 477¹³ k.p.c. zmiana przez organ rentowy zaskarżonej decyzji przed rozstrzygnięciem sprawy przez sąd – przez wydanie decyzji uwzględniającej w całości lub w części żądanie strony – powoduje umorzenie postępowania w całości lub w części. Sąd Okręgowy pomimo częściowego uwzględnienia odwołań skarżących od decyzji wydanych w stosunku do nich 23 czerwca 2006 r. nie umorzył częściowo postępowania w sprawie i wobec tego Sąd Apelacyjny na zasadzie art. 386 § 3 k.p.c. orzekł o tym w pkt I. swojego wyroku.

Według Sądu drugiej instancji apelacje odwołujących się w pozostałym zakresie nie są uzasadnione. Powołując się na przepisy art. 116 oraz art. 116a Ordynacji podatkowej oraz art. 31 i art. 32 ustawy systemowej Sąd Apelacyjny uznał, że przez bezskuteczność egzekucji, o jakiej mowa w art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej, należy rozumieć taką sytuację, w której nie ma jakichkolwiek wątpliwości, iż nie zachodzi żadna możliwość zaspokojenia egzekwowanej wierzytelności z jakiegokolwiek części majątku spółki. Takiej pewności nie daje osąd wierzyciela, że z uwagi na sytuację majątkową spółki egzekucja nie mogłaby dać żadnych rezultatów, ani nawet przewidziana przepisami postępowania egzekucyjnego możliwość złożenia przez wierzyciela wniosku o nakazanie dłużnikowi wyjawienia majątku przed wszczęciem egzekucji, gdyż celem postępowania o wyjawienie majątku nie jest zaspokojenie wierzyciela, czy realizacja administracyjnego (sądowego) tytułu wykonawczego, lecz jedynie wykrycie składników majątku zobowiązanego (dłużnika), do których w dalszej kolejności może być skierowana egzekucja. Stan bezskuteczności egzekucji może być stwierdzony również w toku egzekucji administracyjnej lub sądowej, czego konsekwencją jest, zgodnie z art. 71 § 1 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym i art. 913 § 1 k.p.c., możliwość zwrócenia się przez organ egzekucyjny (lub

wierzyciela w toku egzekucji sądowej) do sądu o nakazanie dłużnikowi wyjawienia majątku. Bezskuteczność egzekucji rozumiana jako brak możliwości przymusowego zaspokojenia wierzyciela publicznoprawnego w toku wszczętej i przeprowadzonej przez organ egzekucyjny egzekucji skierowanej do majątku spółki może być wykazana nie tylko na podstawie postanowienia o umorzeniu postępowania egzekucyjnego, ale także w inny sposób. Egzekucja prowadzona przez ZUS była skierowana do rachunku bankowego prowadzonego w Raiffeisen Bank Polska S.A., ponieważ taki rachunek bankowy został wskazany przez Prezesa Zarządu Stowarzyszenia w piśmie z dnia 12 grudnia 2003 r. dotyczącym wyjawienia majątku (nieruchomości oraz niektórych innych praw majątkowych) Stowarzyszenia. Wówczas Stowarzyszenie zwracało się o całkowite umorzenie składek należnych do organu rentowego i to zarówno płaconych przez płatnika, jak i ubezpieczonych podając, że nie posiada żadnych nieruchomości, prowadzi zgodnie ze statutem działalność oświatową. (Wcześniej ubiegało się o układ ratalny, ale nie doszło do jego zawarcia wobec stwierdzenia braku warunków do jego zawarcia). Na tym rachunku nie było środków do wyegzekwowania należnych kwot. W powyższym wyjawieniu majątku prezes Stowarzyszenia nie podał, żadnych innych rachunków Stowarzyszenia zatajając, że Stowarzyszenie posiadało rachunek bankowy w Banku Gospodarki Żywnościowej S.A. Skierowana, po uzyskaniu przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych informacji o tym rachunku bankowym, egzekucja była spóźniona, gdyż dłużnik kilka miesięcy wcześniej (w maju 2005 r.) rachunek ten zlikwidował. Ponadto zaistniał zbieg tej egzekucji z egzekucją prowadzoną przez Urząd Skarbowy i wniosek o łączną egzekucję został zwrócony, gdyż dłużnik, jak podał poborca skarbowy, zmienił adres prowadzenia działalności, nie powiadamiając o tym organu składkowego.

W kontekście przedstawionych ustaleń – według Sądu drugiej instancji - bezzasadny jest zarzut apelacji co do braku bezskuteczności egzekucji, ponieważ podjęte przez ZUS czynności egzekucyjne dawały podstawy do uznania bezskuteczności egzekucji. Pomimo, że skarżący twierdzili, że egzekucja zaległych składek prowadzona w stosunku do ich płatnika Stowarzyszenia P. nie obejmowała całego majątku dłużnika – żaden z nich nie wskazywał, z jakiego majątku egzekucja ta nie była prowadzona.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że organ składkowy wykazał pozytywne przesłanki świadczące o możliwości przeniesienia odpowiedzialności za nieopłacone składki przez Stowarzyszenie P. na członków jego zarządu. Sąd uznał, że członek zarządu stowarzyszenia nieprowadzącego działalności gospodarczej może uwolnić się od odpowiedzialności za zaległości składkowe przez wykazanie braku winy w newszczęciu postępowania likwidacyjnego stowarzyszenia (art. 116 § 1 pkt 1 lit. b w związku z art. 116a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa oraz w związku z art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych). W tym kontekście stwierdził, że zarząd Stowarzyszenia mógł rozmaicie kreować swoje wewnętrzne relacje, jednak organem był zarząd jako całość, a nie jego poszczególni członkowie, a zatem ten statutowy organ powinien na bieżąco badać, czy nie zachodzą przesłanki do jego likwidacji. W szczególności wszystkim członkom zarządu winien być znany stan finansów stowarzyszenia i finansowanie jego zobowiązań. Problemy finansowe Stowarzyszenia pojawiły się pod koniec roku szkolnego 2001/2002 i dotyczyły wszystkich płatności począwszy od wyżywienia, wynagrodzenia, składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i inne. Zwracano się do rodziców na dofinansowanie zakupów potrzebnych przedmiotów. Jednak liczone na podniesienie standardu szkół, zwiększenia liczby uczniów, aby zminimalizować straty finansowe. We wrześniu 2003 r., gdy konto Stowarzyszenia zostało zajęte przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (co także świadczy o prowadzonej wobec niego egzekucji), doszło do spotkania wszystkich członków stowarzyszenia, na którym rozmawiano o obniżce płac dla nauczycieli. Stowarzyszenie, a wcześniej już Fundacja P. miały kłopoty finansowe ze względu na wysokość czynszu, radykalnie podwyższonego. Stosownie do przepisu art. 84 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.) - „Osoba prowadząca szkołę lub placówkę może ją zlikwidować z końcem roku szkolnego. W tym przypadku osoba prowadząca szkołę lub placówkę jest zobowiązana co najmniej na 6 miesięcy przed terminem likwidacji zawiadomić o zamiarze i przyczynach likwidacji: rodziców uczniów, organ, o którym mowa w art. 82 ust. 1 i la, oraz gminę, na której terenie jest położona szkoła lub placówka”.

Oznacza to, że placówka dydaktyczna, w tym szkoła, może być zlikwidowana z końcem roku szkolnego, a zatem z dniem 31 sierpnia danego roku.

W rozpoznawanej sprawie skuteczny wniosek o likwidację Stowarzyszenia zgłoszono w lipcu 2006 r. Stowarzyszenie nie dokonało stosownych wyrejestrowań pracowników z ubezpieczeń społecznych z końcem grudnia 2004 r., a uczyniło to dopiero po wydaniu pierwszych zaskarżonych decyzji opisanych na wstępie w dniu 23 czerwca 2006 r. W konsekwencji nie można przyjąć, że we właściwym czasie doszło do likwidacji Stowarzyszenia P., co powoduje brak jakiegokolwiek przesłanki egzoneracyjnej, która powodowałaby uwolnienie się członków zarządu Stowarzyszenia z odpowiedzialności wynikającej z zaskarżonych decyzji.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego – w zakresie jego pkt II. – skargami kasacyjnymi zaskarżyli: J. L. oraz M.K. i T. R.

Skargi kasacyjne zostały oparte na pierwszej podstawie kasacyjnej określonej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.

J.L. zarzucił błędną wykładnię:

1) art. 116 § 1 pkt 1 lit. b w związku z art. 116a Ordynacji podatkowej w związku z art. 31 ustawy systemowej w związku z art. 5 ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze przez przyjęcie, że brak prawnej możliwości zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości (obiektywny brak zdolności upadłościowej) przez podmiot nieprowadzący działalności gospodarczej nie stanowił okoliczności wyłączającej odpowiedzialność członków zarządu takiego podmiotu przewidzianej w art. 116 § 1 pkt 1 lit. b Ordynacji podatkowej, podczas gdy obiektywna (wynikająca z obowiązującego prawa) niemożność skutecznego zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości stanowi o braku winy członków zarządu w niezłożeniu takiego wniosku o ogłoszenie upadłości i tym samym wyłącza odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania takiego podmiotu wobec organu rentowego;

2) art. 116 § 1 w związku z art. 116a Ordynacji podatkowej przez przyjęcie, że prowadzenie przez ZUS w przedmiotowej sprawie egzekucji w jeden tylko sposób (tj. z jednego tylko rachunku bankowego) stanowi o spełnieniu przesłanki, o której mowa we wskazanych przepisach tj. bezskuteczność egzekucji i tym samym, że możliwe stało się pociągnięcie do odpowiedzialności za zobowiązania osoby

prawnej nieprowadzącej działalności gospodarczej członków jej zarządu, podczas gdy dla uznania bezskuteczności egzekucji z majątku osoby prawnej nieprowadzącej działalności gospodarczej konieczne było przeprowadzenie egzekucji wszelkimi dostępnymi sposobami, w tym przeprowadzenie egzekucji z innych składników majątku takiej osoby prawnej.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w jego pkt II. i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego, w tym kosztach zastępstwa adwokackiego, według norm przepisanych.

W skardze kasacyjnej M. K. i T. R. zarzucono naruszenie:

- art. 116a w związku z art. 116 § 1 pkt 1 Ordynacji podatkowej przez błędną wykładnię i zastosowanie, polegającą na przyjęciu, że odpowiednie zastosowanie art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej – w odniesieniu do innych osób prawnych niż wymienione w art. 116 – prowadzi do niedopuszczalności stosowania przesłanki wyłączenia odpowiedzialności z tytułu niezgłoszenia bez winy wniosku o ogłoszenie upadłości lub niewszczęcie postępowania zapobiegającego ogłoszeniu upadłości (postępowania układowego) - w stosunku do tych osób prawnych, które nie posiadają zdolności upadłościowej. W ocenie skarżącej błędna wykładnia polega na tym, że Sąd nie uznał, że niezłożenie wniosku o ogłoszenie upadłości podmiotu, który nie posiada zdolności upadłościowej, nie oznacza niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości bez winy członka zarządu, a zatem błędnie przyjął, że powyższe nie jest przesłanką zwalniającą z odpowiedzialności w rozumieniu art. 116 § 1 ust. 1 lit. b w związku z art. 116 a Ordynacji podatkowej;

- niezastosowanie art. 8 ust. 2 Konstytucji RP w związku z art. 2 i art. 32 Konstytucji RP w związku z art. 70 ust. 3 Konstytucji RP oraz nieuznanie, że przepisy art. 116 § 1 pkt 1 w związku z art. 116 a Ordynacji podatkowej w odniesieniu do podmiotów, w tym stowarzyszeń prowadzących działalność, o której mowa w art. 83a ust. 1 ustawy o systemie oświaty są niezgodne z Konstytucją;

- art. 2 i art. 32 Konstytucji RP. W ocenie skarżących dokonana przez Sąd Apelacyjny interpretacja art. 116a w związku z art. 116 § 1 pkt 1 Ordynacji podatkowej arbitralnie rozszerza zakres podmiotów odpowiedzialnych za

zobowiązania podatkowe osoby prawnej także na podmioty nieposiadające zdolności upadłościowej, wobec czego skarżący zostali postawieni w sytuacji gorszej niż osoby, które zarządzają innymi podmiotami;

- art. 217 Konstytucji RP przez dokonanie interpretacji przepisów art. 116a w związku z art. 116 Ordynacji podatkowej w sposób rozszerzający i prowadzący do obciążenia skarżących daniną publiczną w sytuacji, gdy obowiązek uiszczenia takiej daniny nie wystąpiłby w razie zastosowanie prawidłowej wykładni tych przepisów.

Skarżący wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w pkt II i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, bądź o uchylenie w całości zapadłych w niniejszej sprawie wyroków Sądów obu instancji i o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji – „w sytuacji, gdyby Sąd Najwyższy uznał za zasadną podstawę kasacyjną w postaci naruszenia przepisów prawa materialnego przez jego błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie lub uzna, że istnieje potrzeba uzupełnienia postępowania w pierwszej instancji”; zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżących kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego wynagrodzenia pełnomocnika procesowego, w postępowaniu kasacyjnym.

W odpowiedzi na skargi kasacyjne organ rentowy wniósł o „oddalenie skargi kasacyjnej pełnomocnika skarżących” oraz o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym, a także ewentualnie kosztów postępowania za obie instancje według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z dniem 1 stycznia 2003 r. w Ordynacji podatkowej dodano artykuł 116a, który stanowi, że za zaległości podatkowe innych osób prawnych niż wymienione w art. 116 odpowiadają solidarnie całym swoim majątkiem członkowie organów zarządzających tymi osobami. Przepisy art. 116 stosuje się odpowiednio.

Zdaniem Sądu Najwyższego nie można podzielić zawartej w skargach kasacyjnych generalnej tezy, iż stowarzyszenia nie mają zdolności upadłościowej. Zgodnie z art. 34 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (obecny jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 1393) stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą, według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach. Dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków. Art. 2 ust. 1 Prawa o stowarzyszeniach wskazuje, że stowarzyszenie jest „zrzeszeniem o celach niezarobkowych”, co wyraża się także formułą: „*not for profit*”, która wyklucza cele komercyjne działalności. Zdolność upadłościowa stowarzyszenia została zaakceptowana w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 1996 r. (III CZP 66/96, LexisNexis nr 343673, OSNC 1996 nr 10, poz. 133). Upadłość ma zastosowanie do osób będących przedsiębiorcami, czyli - osób fizycznych, prawnych, jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, które we własnym imieniu prowadzą działalność gospodarczą lub zawodową (art. 5 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze; Dz.U. z 2003 r. Nr 60, poz. 535 ze zm.). Nie ma więc przeszkód prawnych, aby stowarzyszenia prowadziły działalność gospodarczą, konsekwencją czego jest również zdolność upadłościowa.

W aktualnym stanie prawnym art. 83a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (obecny jednolity tekst z 2015 r., poz. 2156 ze zm.) przesądza przede wszystkim o wyłączeniu szkół i placówek z zakresu działalności gospodarczej. Do nowelizacji z dniem 21 sierpnia 2004 r. artykuł ten przewidywał jedynie niestosowanie do prowadzenia szkół „przepisów o działalności gospodarczej”, co można było interpretować tylko jako wyłączenie stosowania określonych przepisów prawa, jednak nie dawało to podstaw do twierdzenia, że prowadzenie szkoły niepublicznej co do zasady nie było działalnością gospodarczą. Skoro zatem działalność prowadzona w formie szkoły, placówki, zespołu szkół lub placówek niepublicznych oraz innej formy wychowania przedszkolnego nie jest obecnie działalnością gospodarczą, to tym samym zasad określonych w przepisach ustawy o swobodzie działalności gospodarczej nie stosuje się do szkół i placówek

niepublicznych – np. wpisu osób fizycznych, prowadzących szkołę, do ewidencji działalności gospodarczej.

Ponieważ stowarzyszenie, którego dotyczy skarga kasacyjna, ma zaległości składkowe z lat 2002-2006, należało do niego stosować, ulegające częstym zmianom, przepisy z tego okresu, czego jednak skargi kasacyjne nie uwzględniają, co uniemożliwia pełne odniesienie się do powstających zagadnień.

Ustawa o systemie oświaty nawiązuje do przepisów definiujących działalność gospodarczą określonych w ustawie z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (obecny jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 584, ze zm.), natomiast Prawo upadłościowe kwestię zdolności upadłościowej koreluje z definicją przedsiębiorcy, zawartą w art. 43¹ k.c., co nie jest jednoznaczne z oceną, że również stowarzyszenia prowadzące szkoły pozbawiane są zdolności upadłościowej. W konsekwencji nie można wykluczyć stosowania do członków zarządów takich stowarzyszeń, przez art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, odpowiednio zasad przewidzianych w art. 116 Ordynacji podatkowej. Kwestia ta wymagała oceny sądowej w postępowaniu upadłościowym.

Skargi kasacyjne nie negują, że członkowie zarządu Stowarzyszenia nie podjęli prób złożenia wniosku o upadłość, a wniosek o likwidację Stowarzyszenia został złożony dopiero ponad rok od faktycznej rezygnacji z prowadzenia szkoły. Z uwagi na szczególnie rodzaj działalności i związanych z tym obowiązków oświatowych, podstawowe znaczenie dla funkcjonowania Stowarzyszenia miały przepisy oświatowe. Nie zwalniało to jednak członków zarządu tego podmiotu od stosowania powszechnie obowiązujących przepisów dotyczących ubezpieczenia społecznego nauczycieli i pozostałych pracowników szkoły. Podkreślić przy tym należy, że skargi kasacyjne nie kwestionują tego, że stowarzyszenie było płatnikiem składek objętych decyzjami ZUS, między innymi na ubezpieczenie społeczne.

Jeśli środki finansowe otrzymywane z budżety gminy na prowadzenie szkoły nie wystarczały na opłacenie wynagrodzeń nauczycielskich oraz związanych z nimi składek m.in. na ubezpieczenie społeczne, szkoła i zarząd stowarzyszenia mieli obowiązek niezwłocznego negocjowania tych wynagrodzeń, znalezienia innych dochodów lub zlikwidowania szkoły i stowarzyszenia z końcem roku szkolnego

wraz z wyrejestrowaniem nauczycieli z ubezpieczenia w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych. Z ustaleń zaskarżonego wyroku wynika, że takich działań dotyczących ubezpieczenia społecznego nie podjęto. Bezczyność członków zarządu stowarzyszenia była więc przez nich zawiniona i w konsekwencji powoduje przeniesienie na nich odpowiedzialności za opłacane przez stowarzyszenie składki na ubezpieczenie społeczne pracowników szkoły i pozostałe składki z nimi związane.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 listopada 2012 r., I UK 229/12, OSNP 2013 nr 19-20, poz. 237, wskazał, że jeżeli przedmiot sprawy obejmuje zobowiązania z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych na podstawie art. 31 ustawy z 13 dnia października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, do należności z tytułu składek mają odpowiednie zastosowanie wymienione w nim przepisy Ordynacji podatkowej, w tym art. 116 i art. 116a. W uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej (Sejm RP IV kadencji, druk nr 414) podniesiono, że członkowie zarządu takich osób prawnych jak fundacje, stowarzyszenia, zrzeszenia, spółdzielnie winni ponosić odpowiedzialność na „zasadach identycznych” jak członkowie zarządów spółek handlowych. Zaznaczono, że „status członka zarządu fundacji jest podobny do statusu członka zarządu sp. z o.o. lub S.A.”. Trzeba jednak zauważyć, że podobieństwo (które zostało zaakcentowane w uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej) nie występuje w jednakowym stopniu we wszystkich osobach prawnych, do których wprowadzony przepis ma zastosowanie. Powstaje bowiem problem stosowania zasad odpowiedzialności członków zarządu spółek handlowych do członków zarządu osób prawnych, które nie mają zdolności upadłościowej i układowej. Zdolność upadłościowa została powiązana ze spełnieniem kryteriów uznania danego podmiotu za przedsiębiorcę (art. 5 ust. 1 Prawa upadłościowego). W myśl art. 5 ust. 2 tego Prawa za przedsiębiorcę uważało się między innymi, osobę prawną prowadzącą we własnym imieniu działalność gospodarczą. Wprawdzie art. 34 Prawa o stowarzyszeniach dopuszcza prowadzenie przez stowarzyszenie działalności gospodarczej, jednak sama prawna możliwość prowadzenia działalności gospodarczej nie przesądza o prowadzeniu działalności przez

konkretne stowarzyszenie. Gdyby okazało się, że działalność stowarzyszenia była działalnością gospodarczą w rozumieniu art. 5 ust. 2 Prawa upadłościowego, zastosowanie do odwołujących się art. 116 Ordynacji podatkowej przez odesłania z art. 116a i art. 31 ustawy systemowej nie nastroczałoby trudności. Gdyby jednakże okazało się, że działalność stowarzyszenia nie mogła być uznana za działalność gospodarczą, chociaż nie jest sporne, że było ono płatnikiem składek (pracodawcą), powstałby problem ze stosowaniem zasad uwolnienia się od odpowiedzialności wymienionych w art. 116 Ordynacji, a w szczególności niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości (niewszczęcia postępowania układowego) bez winy skarżących. Sąd Najwyższy rozpoznający skargę kasacyjną w cytowanej wyroku doszedł do przekonania, że odpowiednie (przez odesłanie z art. 116a Ordynacji i art. 31 ustawy systemowej) stosowanie przepisu art. 116 Ordynacji podatkowej w zakresie omawianej przesłanki uwolnienia się od odpowiedzialności za zaległości składkowe członków zarządu stowarzyszenia nieposiadającego zdolności upadłościowej (układowej) winno polegać na rozważeniu podstaw podjęcia przez te osoby działań w kierunku likwidacji stowarzyszenia, które nie reguluje swych zobowiązań publicznoprawnych (składek ubezpieczeniowych). Sąd Najwyższy uznał za pozbawione dostatecznego uzasadnienia prawnego i aksjologicznego stanowisko o uwolnieniu członków zarządu takich stowarzyszeń za zobowiązania publicznoprawne. Przede wszystkim nie wprowadzono żadnego zróżnicowania osób prawnych w art. 116a Ordynacji podatkowej. Nie ma też uzasadnienia wniosek o sankcjonowaniu dopuszczenia do powstania zaległości składkowych i niemożności ich uregulowania wobec braku środków i majątku tylko tym, że obciążają one osobę prawną działającą bez zysku. Gdy osoba taka zatrudnia pracowników, członkowie jej zarządu winni liczyć się z konsekwencjami tego w postaci obowiązków płatnika składek. Brak zysku osoby prawnej nie uwalnia od tych obowiązków. Z drugiej strony, skoro członkowie zarządu osób prawnych mających zdolność upadłościową (układową) mogą uwolnić się od akcesoryjnej, solidarnej odpowiedzialności za zaległości składkowe wykazując brak zawinienia w złożeniu wniosku o ogłoszenie upadłości lub niewszczęciu postępowania zapobiegającego ogłoszeniu upadłości (układowego) trzeba rozważyć, jakie możliwości mają członkowie zarządu stowarzyszenia

pozbawionego zdolności upadłościowej (układowej) w zakresie zapobieżenia niezaspokojeniu wierzyciela należności składkowych. Taką możliwość stwarza likwidacja stowarzyszenia przeprowadzona w odpowiednim czasie, pozwalającym na choćby częściowe uregulowanie długu składkowego. Zaspokojenie wierzycieli jest jednym z celów postępowania likwidacyjnego stowarzyszenia (por. P. Suski: Stowarzyszenia i fundacje, Warszawa 2011, s. 302).

Sąd Najwyższy, w obecnym składzie, uznał, że członkowie organu zarządzającego (zarządu) stowarzyszenia, które wyłącznie prowadzi szkołę, aby uwolnić się od odpowiedzialności określonej w art. 116a w związku z art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej muszą wykazać przesłanki egzoneracyjne określone w art. 116 pkt § 1 pkt 1 i 2 tej ustawy. W przypadku rezygnacji ze złożenia wniosku o upadłość stowarzyszenia, odpowiednie stosowanie art. 116 Ordynacji podatkowej do członków zarządów stowarzyszeń (art. 116a Ordynacji) w zakresie odpowiedzialności za zaległości składkowe na podstawie art. 31 ustawy systemowej polega na takiej modyfikacji przesłanki egzoneracyjnej z art. 116 § 1 pkt 1 lit. b, która pozwala na wykazanie braku winy w niewszczęciu postępowania likwidacyjnego stowarzyszenia.

Odwołujący się nie wykazali, że w okresie prowadzenia szkoły bez swojej winy nie podjęli dostępnych im kroków prowadzących do złożenia wniosku o upadłość lub likwidację Stowarzyszenia. Nie można zatem uznać, że została spełniona przesłanka uwolnienia ich od odpowiedzialności za zaległości składkowe.

Ponieważ Sąd Apelacyjny w zaskarżonym wyroku w sposób nie naruszający prawa dokonał subsumcji art. 31 ustawy systemowej w związku z art. 116a Ordynacji podatkowej, a zadłużenie z tytułu składek powstało na skutek bezczynności skarżących, a nie – wadliwych (nadmiernie surowych dla członków zarządu stowarzyszeń) unormowań prawnych, bezzasadne są wskazane w skardze kasacyjnej zarzuty naruszenia przez niezastosowanie art. 8 ust. 2 Konstytucji RP w związku z art. 2 i art. 32 Konstytucji RP w związku z art. 70 ust. 3 Konstytucji RP. Zdaniem Sądu Najwyższego nie są uzasadnione sugestie skarg kasacyjnych, że przepisy art. 116 § 1 pkt 1 w związku z art. 116 a Ordynacji podatkowej w odniesieniu do podmiotów, w tym stowarzyszeń prowadzących działalność, o której mowa w art. 83a ust. 1 ustawy o systemie oświaty są niezgodne z Konstytucją.

Nie można się zgodzić ze skarżącymi, że dokonana przez Sąd Apelacyjny interpretacja art. 116a w związku z art. 116 § 1 pkt 1 Ordynacji podatkowej arbitralnie rozszerza zakres podmiotów odpowiedzialnych za zobowiązania podatkowe osoby prawnej także na podmioty nieposiadające zdolności upadłościowej, wobec czego skarżący zostali postawieni w sytuacji gorszej niż osoby, które zarządzają innymi podmiotami, co miałyby naruszać art. 2 i art. 32 Konstytucji RP lub art. 217 Konstytucji RP. W ocenie Sądu Najwyższego intencją ustawodawcy było bowiem zrównanie odpowiedzialności za składki wszystkich podmiotów zatrudniających pracowników i będących płatnikami składek.

Zdaniem Sądu Najwyższego nie doszło także do naruszenia art. 116 § 1 w związku z art. 116a Ordynacji podatkowej przez przyjęcie, że prowadzenie przez ZUS w przedmiotowej sprawie egzekucji w jeden tylko sposób (tj. z jednego tylko rachunku bankowego) stanowi o spełnieniu przesłanki, o której mowa we wskazanych przepisach, tj. bezskuteczność egzekucji i tym samym, że możliwe stało się pociągnięcie do odpowiedzialności za zobowiązania osoby prawnej nieprowadzącej działalności gospodarczej członków jej zarządu, podczas gdy dla uznania bezskuteczności egzekucji z majątku osoby prawnej nieprowadzącej działalności gospodarczej konieczne było przeprowadzenie egzekucji wszelkimi dostępnymi sposobami, w tym przeprowadzenie egzekucji z innych składników majątku takiej osoby prawnej.

Z przytoczonych wyżej szczegółowych ustaleń zaskarżonego wyroku wynika bowiem, że tylko na skutek zatajenia przez członków zarządu drugiego konta bankowego, organ rentowy nie prowadził z niego egzekucji. Członkowie zarządu Stowarzyszenia nie wskazali też innego źródła, z którego możliwe byłoby zaspokojenie wszystkich wierzytelności składkowych.

Ponieważ wskazane w skargach kasacyjnych podstawy okazały się bezzasadne, dlatego Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. skargi te oddalił.

Odnosnie do kosztów postępowania kasacyjnego Sąd Najwyższy uznał, że wniosek pełnomocnika ZUS, złożony w odpowiedzi na „skargę kasacyjną”, nie może być uwzględniony stosownie do art. 98 § 1 k.p.c. z uwagi na jego podstawowe braki konstrukcyjne. Mimo, że zostały wniesione dwie skargi kasacyjne, pełnomocnik ZUS domagał się oddalenia „skargi kasacyjnej”, nie

precyzując, którą ma na myśli. Również nie zostało określone, od którego członka zarządu domaga się zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, mimo, że decyzjami ZUS było objętych czterech członków zarządu i zaskarżony wyrok dotyczył czterech osób, a wniesione dwie skargi kasacyjne dotyczyły trzech skarżących.

kc